

Inhoud: 2. HBO-raad: op naar de top 3. VSNU: ambities na 2010 4. Studie Erasmusmobiliteit: lichte daling 5. High Level Expert Group: meer mobiliteit gewenst 6. OCW: Lissabonerkenningconventie 7. AEC: een muzikale visie op het Bolognaproces

Een huis in Bologna

Aan het begin van het nieuwe studiejaar wordt Leuven al zichtbaar aan de horizon van het onderwijsbeleid. Volgend jaar ontmoeten de ministers van onderwijs uit een groot aantal Europese landen elkaar in die oude Vlaamse universiteitsstad om te zien wat er terechtgekomen is van de goede voornemens die hun voorgangers tien jaar geleden in Bologna maakten.

Een van die goede voornemens was het invoeren van een tweegradenstelsel in alle landen die zich committeerden aan wat al gauw 'het Bolognaproces' heette. Nederland liet er geen gras over groeien en ging onmiddellijk aan de slag met de invoering van het bachelor-masterstelsel. De doctorandustitel verdween geruisloos naar het archief. Wij hadden het goed voor elkaar.

Maar 'Bologna' is méér. De bedoeling in 1999 was om één Europese hogeronderwijsruimte te bereiken waarin 'alles' transparant is en – dus – Europese studenten en personeel zich vrij kunnen bewegen. Dan is de overstap naar een tweegradenstelsel niet veel meer dan het neerzetten van het casco. Daar valt nog niet in te wonen.

Het lijkt wel of de wereld van het hoger onderwijs de verdere voortzetting van het Bolognaproces graag aan de kenners wil overlaten. De VSNU en de HBO-raad hebben een positiebepaling uitgebracht, maar voor het overige leeft Leuven vooral bij beleidsmakers die direct met de conferentie te maken hebben. Van een duidelijke opinie aan de instellingen zelf – op de werkvloer van het hoger onderwijs – is nog weinig sprake.

Overheden en organisaties zoals de Nuffic kunnen het nodige betekenen bij het schep-

pen van de randvoorwaarden, maar het echte werk moet op de werkvloer van de instellingen worden gedaan. Het echte Bolognaproces wordt vormgegeven door instellingsmedewerkers in het kader van hun dagelijkse werkzaamheden. Voor hen staat dat casco er. Zij moeten zich thuis voelen in het huis van Bologna, of liever gezegd Leuven.

En daarom moeten zij hun wensen kenbaar maken. Anders zitten zij straks in een woning die ze niet echt zo gewenst hebben. Het hoger onderwijs heeft recht op wat beters dan een Vinex-wijk, maar dat zal het alleen krijgen als het zich rond het Bolognaproces een opinie vormt, meedenkt, meepraat, als het moet protesteert en eisen stelt. Drie extra nummers van *Europa Expresse*, die tot aan de ministerconferentie in Leuven, in april 2009 zullen verschijnen, bieden daarvoor de nodige grondstof.

U leest bijvoorbeeld de voorpublicatie van het onderzoek naar de daling van de Erasmusmobiliteit in de afgelopen jaren. Bij een programma waarmee je relatief gemakkelijk naar het buitenland kan, verwacht je grote en vooral stijgende mobiliteit. De belangrijkste uitkomst van het onderzoek is dat mobiliteit toch vaak beperkt wordt door het curriculum van de eigen instelling. Mobiliteit past niet

standaard in de studie en wordt zo een 'bijkomstigheid'.

En u leest de bijdrage van Frans van Vught die lid was van de 'High Level Expert Group on Mobility', waarin hij pleit voor het vergroten van mobiliteit in alle sectoren.

Ook leest u de 'position paper' van de VSNU, die oproept tot een ambitieuze agenda voor na 2010 waarin aandacht is voor diversificatie, toenemende mobiliteit en internationaal onderwijs, nieuwe rankingmodellen en een grotere (financiële) investering in het onderwijs.

De HBO-raad wijst onder meer op het belang van het inzichtelijk maken van de diversificatie en de complementaire functies van academisch en praktijkgericht hoger onderwijs in Europa, de betrokkenheid bij maatschappelijke vraagstukken en het leveren van maatwerk.

Nu is het moment om invloed uit te oefenen, om mee te werken aan de fundering maar ook aan de afwerking van het huis. Benut de grondstof in deze *Europa Extra Presse* daarom goed. ★

SANDER VAN DEN EIJNDEN
Algemeen Directeur Nuffic

Bologna 2009: op naar de top

Met de Leuventop van 2009 in zicht, is het tijd om de balans op te maken. Waar staan we na bijna tien jaar Bologna en waar willen we naartoe?

Nederland was een van de eerste landen die het BaMa-stelsel hebben overgenomen. Het ISO noemde dit terecht 'een vlugger-tje'. De Bolognatermen bachelor, master en PhD zijn 'geknipt' en op het Nederlandse stelsel 'geplakt', zonder een discussie over de bijbehorende onderwijsverandering. Dat

is jammer, omdat de driecycli-structuur van Bologna nu juist de kans biedt om het Nederlandse hoger onderwijs in te vullen naar de eisen van de nieuwe kennissamenleving. Bovendien bepaalt de invulling van het BaMa-stelsel hoe de buitenwereld onze Nederlandse hogeronderwijsinstellingen ziet. Ons praktijkgerichte hoger onderwijs en academische hoger onderwijs zijn sterke merken. De complementaire kracht van beide oriëntaties moeten we helder neerzetten. Bologna is hiervoor de sleutel. Willen we Bologna dus volgens de letter én de geest invoeren, dan moeten we vragen beantwoorden als: Hoe maken we de bachelor voor zowel praktijkgericht als academisch hoger onderwijs tot een werkelijke startkwalificatie op de arbeidsmarkt? Hoe voeren we de drie cycli voor beide oriëntaties in? Hoe verwijderen we belemmeringen bij de doorstroom tussen de cycli? Hoe verbinden we praktijkgerichte en academische kennisverwerving?

Eenheid in verscheidenheid

In Bolognaverband moeten we ook de diversiteit in het hoger onderwijs inzichtelijk maken. Binnen Europa heeft men hiervoor steeds meer oog. Bovendien realiseert men zich dat harmonisatie en diversiteit geen tegengestelde bewegingen hoeven zijn. De meerwaarde van het Europese hoger onderwijs ligt juist in de aanwezigheid van verschillende typen instellingen, hun missies en voorzieningen. Maar, in de woorden van Frans van Vught: "In order to make diversity useful it needs to be understood". De ministers helpen de Europese hogeronderwijsruimte daarom een stap vooruit als ze in Leuven de ontwikkeling van een Europese typologie in hun doelstellingen opnemen.

Nieuwe uitdagingen

Zo'n typologie moet ook recht doen aan de nieuwe maatschappelijke opgaven die instellingen op zich nemen. Onderwijs bevindt zich meer dan ooit in het kloppend hart van de samenleving. Het is niet langer voldoende om alleen onderwijs te geven. De samenleving verwacht van hogeronderwijsinstellingen, en zeker van onze nauw met de praktijk

verbonden hogescholen, dat zij hun verantwoordelijkheid nemen in maatschappelijke vraagstukken.

Hogescholen willen bijvoorbeeld meer mensen hoog opleiden die tegenwoordig veelal een andere achtergrond hebben qua cultuur, studie-, werk- en levenservaring. Dit vraagt om maatwerk van onze opleidingen in het kader van maximale participatie en leven lang leren. De politiek wil via de prachtwijken een impuls geven aan de stadsontwikkeling, daarnaast een antwoord op de vergrijzing hebben, en de regio laten uitgroeien tot de motor achter onze sociaaleconomische ontwikkeling. De kennisfunctie van onze hogescholen dient hierbij ook een rol te spelen. De ontwikkeling van maatwerk blijft dus belangrijk. De opzet van een herkenbare EVC-structuur in de deelnemende landen is een hulpmiddel. Ook zouden de complementaire functies van praktijkgericht en academisch onderzoek meer centraal moeten staan, om te zorgen voor een optimale aansluiting van het hoger onderwijs op de beroepspraktijk en innovatievragen uit de samenleving.

Finishing touch

Als we het in eigen land aandurven om de Bolognagedachte goed te vertalen in ons stelsel, en als we het binnen Europa schoppen tot een goede typologie, dan zijn we al een heel eind. Studenten, staf, werknemers en werkgevers kunnen betere keuzes maken, zullen mobieler worden en makkelijker samenwerkingspartners vinden. De kwaliteit van ons hoger onderwijs zal groeien door deze mobiliteit en samenwerking.

Om Bologna echt succesvol te maken, moeten we de oorspronkelijke doelstellingen halen: wederzijdse erkenning van behaalde studiepunten en accreditatiebesluiten. Voeg daaraan toe meeneembare ziektekosten en pensioen, en niets staat een mobiel Europa nog in de weg. ★

DOEKLE TERPSTRA

Voorzitter HBO-raad

Ook na 2010 is een ambitieuze Bologna-agenda nodig

De afgelopen tien jaar is in het Bolognaproces hard gewerkt aan de vormgeving van de Europese hogeronderwijsruimte (EHEA). In die tijd is veel vooruitgang geboekt ter bevordering van transparantie, harmonisatie en mobiliteit. Zeker de Europese invoering van de driecyclistruktuur is een prestatie van formaat. Het Bolognaproces wordt dan ook begrijpelijkerwijs wereldwijd geprezen. Ze zouden in Latijns-Amerika of Azië maar wat graag hetzelfde tot stand brengen.

Toch lopen sommige Europese landen ver achter. Nationale kaders bepalen immers het tempo van de invoering. Echte harmonisatie is dan ook nog niet bereikt. Bovendien zou de Bologna-agenda aanzienlijk meer impact hebben gehad wanneer er beter was afgestemd met de Lissabonagenda van het Europa der Kennis.

De Nederlandse universiteiten onderkennen het grote belang van een goed functionerende Europese hogeronderwijsruimte. Daarom zouden de ministers in 2009 in Leuven een ambitieuze vervolgagenda moeten formuleren waarmee het Europese hoger onderwijs naar een hoger niveau wordt gebracht. In de *position paper* van de VSNU 'Bologna after 2010' hebben we daarvoor een aantal aanbevelingen gedaan.

Diversiteit

De Europese hogeronderwijsruimte moet zo worden ingericht dat diversiteit in studentenpopulatie, instellingen en opleidingen wordt gestimuleerd. Dat ene klassieke universiteitsmodel voldoet niet langer. Europese hogeronderwijsinstellingen zijn redelijk succesvol geweest in het aantrekken van een toenemend aantal studenten. Tegelijkertijd is in de meeste landen het onderwijsaanbod nauwelijks aangepast aan de diversiteit onder de studentenpopulatie. Ook spelen de instellingen nog onvoldoende in op de vraag naar verschillende kwalificaties en competenties vanuit de arbeidsmarkt.

Mobiliteit en Internationale competenties

Studenten moeten tijdens hun studie voldoende internationale competenties hebben verworven, zodat ze zijn voorbereid op de steeds internationaler opererende arbeidsmarkt. Dat kan door geheel of gedeeltelijk buiten het eigen land te studeren en door te studeren in een internationale setting. Beide zijn nodig. Ik bepleit een daadwerkelijke kwantumsprong op het gebied van studentenmobiliteit. Tegelijkertijd zouden instellingen studenten de ervaring van een *international classroom* moeten bieden. Daarvoor is het onder andere noodzakelijk dat er veel meer aanbod komt van *joint degrees*, dat aantrekkelijke stimuleringsmaatregelen voor stafmobiliteit worden ingericht en dat internationaal georiënteerde curricula worden aangeboden. Om stafmobiliteit te realiseren moeten de socialezekerheidsvoorzieningen meeneembaar worden gemaakt. Ten slotte moet vooruitgang worden geboekt op accreditatiegebied. Uiteindelijk kan alleen een gedifferentieerd en algemeen aanvaard accreditatie- en kwaliteitszorgsysteem voor de Europese hogeronderwijsruimte de transparantie bieden die nodig is voor mobiliteit.

Reputatiemanagement en transparantie

Europese hogeronderwijsinstellingen van verschillend profiel moeten in hun categorie tot de top van de wereld behoren. Studenten,

docenten en onderzoekers laten zich leiden door ranglijsten en reputaties. Rankings zijn belangrijk, maar ze worden nog te weinig gebaseerd op onderwijsprestaties en te weinig onderscheiden naar type hoger onderwijs. Daarom moet in Europa daadkrachtig worden gewerkt aan nieuwe modellen waarmee robuuste ranking van gelijksoortige instellingen en opleidingen plaatsvindt. Met de toename van mobiliteit en diversiteit is een classificatiesysteem van hogeronderwijsinstellingen onontbeerlijk geworden.

Meer investering

De investeringen in het hoger onderwijs en de wetenschap moeten de ambities matchen. Het realiseren van een internationaal concurrerend 'Europa der Kennis' is alleen mogelijk als er voldoende wordt geïnvesteerd door zowel de publieke als de private sector. Er is een groeiend besef dat de investeringen in het hoger onderwijs gelijk moeten lopen met die van de concurrentie in Australië, Azië, Canada en de Verenigde Staten. Ik ondersteun dan ook van harte de eis van minimaal 2% van het BNP voor hoger onderwijs. Deze kennisinvesteringnorm zou een onderdeel moeten zijn van de afspraken die de onderwijsministers in Leuven maken. ★

DR. SIJBOLT NOORDA
Voorzitter VSNU

Studie naar de daling van de Erasmusmobiliteit

Vorig jaar meldde *Europa Expresse* een afnemende mobiliteit van Nederlandse studenten die met een Erasmusbeurs in Europa gaan studeren. Het Nationaal Agentschap Leven Lang Leren maakte zich hierover zorgen, omdat in 2012 in Europa drie miljoen Erasmusstudenten mobiel moeten zijn geweest.

Maar ook omdat de mobiliteitsgelden voor de 31 deelnemende landen voor een gedeelte worden berekend op basis van *past performance* en Nederland op den duur dus een kleiner deel van de beschikbare gelden zal krijgen.

De directie Kennis en Innovatie van de Nuffic heeft onderzoek gedaan naar de daling door deskresearch, een korte literatuurstudie en een enquête onder de instellingen die aan het Erasmusprogramma deelnemen. Dat levert de volgende, interessante, conclusies op:

- Er is over de afgelopen twee jaar inderdaad een daling in de Erasmusmobiliteit geconstateerd. Hoewel het maar om ongeveer honderd studenten per jaar gaat, is de daling relatief groter als gekeken wordt naar de totale studentenpopulatie (zie grafiek).
- Het aantal maanden dat studenten in het buitenland verblijven blijkt over de jaren 1999–2000 tot en met 2006–2007 niet significant gewijzigd (rond de vijf maanden per student). Dit gemiddelde is overigens wel een maand lager dan dat in Europa.

- Uit de analyse van de Europese cijfers en uit de enquête volgt dat de hoogte van de beurs niet veel invloed lijkt te hebben op de mobiliteit.
- Het vakgebied Bedrijfskunde is verantwoordelijk voor bijna 30 procent van de mobiliteit. Het is het enige vakgebied dat sinds 2003–2004 een jaarlijkse groei vertoont. Die neemt echter wel af, waardoor, als de trend doorzet, in de toekomst ook hier een daling zichtbaar zal zijn.
- De grootste obstakels voor mobiliteit zitten in het curriculum. De jaarindeling bij de partner, het verschil in aanbod van vakken en de invoering van de major/minor maakt het organiseren van een buitenlandverblijf ingewikkeld. Goed doordachte en ontwikkelde curricula blijken tot grotere mobiliteit te leiden.
- Instellingen geven aan dat ze met de huidige personele bezetting meer mobiliteit zouden kunnen realiseren, met name door een verplicht onderdeel van de studie bij een partnerinstelling.
- In een groot aantal gevallen speelt de examencommissie geen rol bij het opstellen van het *Learning Agreement*. Omdat zij wel beslist over de toekenning van studiepunten kan dit tot problemen leiden.
- In de ontwikkeling van *joint degrees* en in de werving van buitenlandse studenten kan het Erasmusprogramma een grotere rol spelen. Het onderzoek is verricht onder de instellingen. De uitkomsten worden nog besproken met een

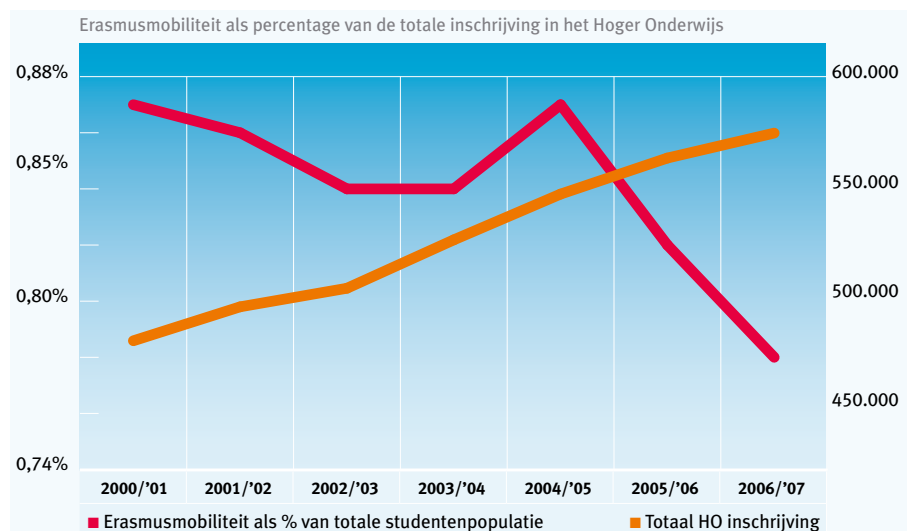
panel van oud-Erasmusstudenten. Ook wordt nog een aantal Erasmuscoördinatoren van instellingen geïnterviewd. Onderzoek, paneluitkomsten en interviews worden begin oktober in een boekje gebundeld. ★

VANESSA LAMBRECHT
Afdelingshoofd Nationaal Agentschap Leven Lang Leren

Ten slotte nog een quote van een oud-Erasmusstudent. Uit zijn ervaringen blijkt nog eens te meer dat er ondanks 'Bologna' nog veel mis kan gaan:

Stelling: Het omzetten van buitenlandse studiepunten en het behaalde cijfer is een groot probleem als je weer terug bent in Nederland.

Reactie: *Ja, dat is waar. Ten eerste konden de punten die ik behaald heb aan de Universiteit IUAV van Venetië niet geaccrediteerd worden omdat zowel de universiteit van Bologna als van Rotterdam er geen banden mee had. Dat had ik misschien kunnen voorkomen als ik dat beter had geregeld vanuit Nederland, maar in Italië was er in ieder geval geen enkele mogelijkheid meer om dat recht te trekken. Ten tweede heb ik in Bologna alleen maar vakken gehaald met het cijfer 30+ (een tien). De ECTS heb ik zonder moeite gekregen, maar die cijfers zijn niet meegenomen in mijn bachelor-diploma, met als gevolg dat ik geen cum laude kon krijgen.* ★

Mobiliteit op de Europese politieke agenda

Begin 2008 stelde Eurocommissaris voor Onderwijs Ján Figel een speciale 'High Level Expert Group' in om de Europese Commissie met een politieke focus te adviseren over het Europese mobiliteitsbeleid. De Group onderzocht hoe – voortbouwend op het succes van het Erasmusprogramma – het mobiliteitsbeleid kan worden uitgebreid en deed daarvoor aanbevelingen. Ik had het voorrecht lid te zijn van de Group, die 10 juli haar rapport aan commissaris Figel aanbood.

In de komende twaalf jaar neemt in Europa het aantal jongeren tussen de 16 en 29 jaar af van 90 tot 81 miljoen. Tegelijkertijd neemt de globalisering verder toe en hebben technologische vernieuwingen grote invloed op sociale en economische processen. Daardoor stijgt de vraag naar adequaat opgeleiden en intensieveert de wereldwijde competitie om talent. Alle redenen, volgens de High Level Expert Group (HLEG), om Europese jongeren maximale kansen te bieden hun capaciteiten te ontwikkelen.

De EU zou het als een absolute politieke prioriteit moeten zien om de komende generaties Europese jongeren op de arbeidsmarkt zo goed mogelijk uit te rusten. Mobiliteit moet daarom een vanzelfsprekend onderdeel worden van ieders opleidingstraject, en dient dan twee cruciale beleidsdoelen: 1. het versterken van Europa's wereldwijde concurrentiekracht; 2. het verdiepen van de Europese identiteit van de jongere generaties.

Forse uitbreiding mobiliteit

Volgens de HLEG moet de Europese leer-mobiliteit aanzienlijk worden uitgebreid en dient mobiliteit de regel in plaats van een uitzondering te zijn. Op langere termijn moet iedere Europese jongere op een of andere wijze een mobiliteitservaring kunnen hebben. Als middellangetermijndoelen adviseert de Group om in 2012 ten minste 15% van de jongere generatie de mogelijkheid tot mobiliteit te bieden en in 2020 ten minste 50%. Dit betekent een enorme uitbreiding van de bestaande Europese

beleidsprogramma's. Momenteel bieden die gezamenlijk per jaar aan 300.000 personen een mobiliteitsmogelijkheid; dat zullen er in 2012 900.000 en in 2020 2.900.000 moeten zijn. De HLEG adviseert verder om alle bestaande Europese mobiliteitsprogramma's aan te passen: Erasmus, Leonardo, Comenius, Grundtvig en Marie Curie. Daarnaast moet mobiliteit ook in arbeidsrelaties en vrijwilligerswerk worden gestimuleerd. Mobiliteit mag dan ook niet alleen een onderwerp van Europees beleid zijn. De EU-lidstaten, de regionale overheden, bedrijfsleven, onderwijsinstellingen en andere maatschappelijke organisaties moeten samen de uitdaging van een verbetering van de mobiliteit aanpakken.

De HLEG ziet voor de Europese Unie de volgende prioriteiten:

- * Mobiliteit moet een topprioriteit zijn in de komende financiële *mid-term review*.
- * Mobiliteit moet een vanzelfsprekend onderdeel zijn van alle relevante EU-beleidsprogramma's.
- * Mobiliteit moet een indicator zijn in de open coördinatiemethode, zodat lidstaten hun prestaties kunnen vergelijken en barrières kunnen slechten.
- * Er moeten extra financiële middelen komen voor de EU-mobiliteitsprogramma's.
- * Nationale en regionale overheden en het bedrijfsleven moeten mobiliteit ondersteunen en stimuleren in o.a. het mkb en de culturele sector.

Het leren van een tweede of derde taal zou een belangrijk aspect van mobiliteit moeten zijn. En virtuele mobiliteit zou een effectief instrument kunnen zijn om geografische mobiliteit te stimuleren en aan te vullen.

Aanbevelingen voor hoger onderwijs

Ten eerste moet het Erasmusprogramma aanzienlijk worden uitgebreid en gedifferentieerd in een horizontale en verticale component. De laatste moet de beste Europese studenten de mogelijkheid bieden te studeren aan de beste universiteiten ter wereld.

Ten tweede zou de mobiliteit van (jonge) onderzoekers gestimuleerd moeten worden, zodat in 2020 ten minste 50% van deze onderzoekers tijdelijk aan een andere Europese onderzoeksinstelling verbonden is. Eurocommissaris Figel toonde zich enthousiast over de voorstellen en wil samen met het Franse voorzitterschap werken aan politieke steun, en meer geld voor de Europese programma's. Mobiliteit stijgt op de Europese politieke agenda. Tijdens de vergadering van Europese onderwijsministers (november) en de bijeenkomst van de Bolognaministers in Leuven (april) moet de volgende stap worden gezet. ★

FRANS VAN VUGHT

Lid van de High Level Expert Group on Mobility

Ratificatie van de Lissabonerkenningconventie

Internationalisering is al jaren een belangrijk beleidsdoel voor het Nederlandse hoger onderwijs. Het is enerzijds belangrijk om hooggekwalificeerde studenten en docenten toe te rusten op de zich steeds meer internationaliserende samenleving. Anderzijds is het noodzakelijk dat Nederlandse hogeronderwijsinstellingen zich internationaal positioneren.

ONDER
NOSSEM
LTUUR
NELEM
SCHAP

Nederland heeft zich in 1999 dan ook met overtuiging aangesloten bij de Bolognaverklaring en heeft voortvarend gewerkt aan een internationaal herkenbare structuur van het hoger onderwijs, bijvoorbeeld door invoering van het bachelor-masterstelsel. Door een grotere vergelijkbaarheid en een betere afstemming van de Europese hogeronderwijs-systemen wordt het Europese hoger onderwijs internationaal aantrekkelijker, en verbetert de Europese mobiliteit en inzetbaarheid op de arbeidsmarkt van studenten en staf.

Internationale erkenning van diploma's is een van de pijlers van het Bolognaproces. Het is echter lastig om de Europese hogeronderwijsruimte competitief en aantrekkelijk te maken, en om mobiliteit en Europese *employability* te stimuleren, als in verschillende Europese landen verworven kennis en vaardigheden niet over nationale grenzen heen erkend worden. Met de Nederlandse ratificering in maart van de Lissabonerkenningconventie zijn voor studenten echter weer wat mobiliteitsobstakels weggewerkt.

Versoepeling en vergroting van de mobiliteit blijft ook op de agenda van het Bolognaproces na 2010 staan. Hoe die doelstelling eruit gaat zien wordt besproken in de aanloop naar de ministeriële conferentie van Leuven. Er zijn namelijk zeker nog meer stappen te zetten om de Europese hogeronderwijsruimte echt tot één transparant geheel te maken.

Wat houdt de Lissabonerkenningconventie in?

Een groot aantal landen, zowel binnen als buiten Europa, heeft op het gebied van hoger onderwijs afgesproken om wederzijdse erkenning van getuigschriften van afgeronde opleidingen te vereenvoudigen en verbeteren. Deze afspraken zijn in 1997 in de Lissabonerkenningconventie vastgelegd. Die conventie vergemakkelijkt de mobiliteit in het hoger onderwijs in de Europese regio. Vertaald naar de Nederlandse situatie is het doel dat een diploma dat in een verdragsland toegang geeft tot een bachelor of een master in het hoger onderwijs ook in Nederland hiertoe toegang geeft, tenzij de instelling wezenlijke

verschillen aantoot. Buitenlandse studenten krijgen hierdoor makkelijker toegang tot het Nederlandse hoger onderwijs, Nederlandse studenten juist in de overige betrokken landen.

Wat verandert er door de ratificatie in Nederland?

Nederland ratificeerde de conventie in maart 2008. Per 1 mei trad daarmee ook de wettelijke bepaling in werking die de toelating tot een Nederlandse bachelor of een master regelt van een student met een getuigschrift uit een van de verdragslanden. De conventie geeft Europese studenten belangrijke rechten inzake erkenning van buitenlandse diploma's en studieperiodes, wat een grotere mobiliteit op Europees niveau moet bevorderen. Sinds de conventie geldt bijvoorbeeld bij de beoordeling van diploma's het 'ja-tenzijprincipe': een diploma is goed tot het tegendeel bewezen is.

Door de aanvaarding van de Lissabonerkenningconventie is de bewijslast voor het toelaten tot een opleiding omgekeerd. Voorheen moest de potentiële student aan de instelling bewijzen dat hij aan de ingangsvoorwaarden voor een opleiding voldeed. In de toekomst moet de instelling met bewijsstukken aangeven waarom de student al dan niet wordt toegelaten. Met ander woorden, ontzegt de instelling de toelating dan moet die precies aangeven wat er bij de potentiële student aan kennis en vaardigheden ontbreekt.

De Lissabonerkenningconventie is ook positief voor de doorlopende leerlijn. De conventie bevordert voor Nederlandse studenten namelijk de toegang tot onderwijs in het buitenland, dat aansluit op hun belangstelling en 'leerlijn'. Naar verwachting vergemakkelijkt dit ook hun weg naar de internationale arbeidsmarkt. ★

DENISE HEILIGERS

Ministerie van OCW

Directie Hoger Onderwijs & Studiefinanciering

De Europese hogeronderwijsruimte na 2010: Presto of Largo Lamentoso?

Een muzikale visie op het Bolognaproces

Ouverture – Adagio Maestoso

Studiepunten, interne kwaliteitszorg, modules, '3-cycle structure': het zijn geen muzikale aangelegenheden. Toch neemt de *European Association of Conservatoires* (AEC) een actieve houding aan ten opzichte van het Bolognaproces.

Eerste acte: 'Bologna & Muziek' – Andante

Al in 1999 stelde de AEC zich tot doel haar leden objectief over Bologna te informeren, ondermeer door de lancering van de websites *Bologna & Music* (een van de meest uitgebreide en meertalige websites over Bologna) en *DoReMiFaSocrates* ter bevordering van mobiliteit en Europese samenwerking.

Tweede acte: 'Polifonia' – Allegro

In 2004 werd het Erasmus Netwerk voor Muziek *Polifonia* opgericht, waarin een sectorale kwalificatiestructuur voor het Europese hoger muziekvakonderwijs werd ontworpen conform de tuningmethodologie, en een aantal handboeken werd gepubliceerd om instellingen te ondersteunen bij de invoering van de Bolognadoelstellingen. Tevens werden de opleidingstrajecten voorafgaand aan het hoger onderwijs en de laatste trends in de professionele muziekwereld onderzocht. *Polifonia* werd in 2007 door de Europese Commissie uitgeroepen tot een *Erasmus Success Story*.

Derde acte: een Europese en 'muzikale' benadering van kwaliteitszorg en accreditatie – Tema con Variazioni

Het project *Accreditation in European Professional Music Training* ontwikkelde een Europees kader voor kwaliteitszorg en accreditatie, dat is gebaseerd op een grondige kennis van het hoger muziekvakonderwijs, maar tevens ruimte biedt aan de bestaande diversiteit in Europa. Het kader wordt gebruikt in het (informele) *AEC Institutional and Programme Review Scheme* en in (formele) nationale procedures uitgevoerd door kwaliteitszorg- en accreditatieorganen in diverse Europese landen.

Vierde acte: 'Mundus Musicalis' – Valse Orientale

Het *Mundus Musicalis* project richtte zich op de *global dimension* van Bologna, eveneens vanuit

een disciplinaire invalshoek. Dit leidde tot publicaties over de internationale erkenning van diploma's, een internationale vergelijkende analyse over kwaliteitszorg en accreditatie, en de lancering van de website *StudyMusicInEurope*.

Finale: 'Life after 2010' – Presto of Largo Lamentoso?

2010 nadert met rasse schreden: hoe dan verder? Tijdens een recente conferentie in Gent bleek enige onzekerheid te bestaan over de toekomst van Bologna. Ook werden diverse nieuwe methodes ter verhoging van transparantie voorgesteld: rankings, classificatie, een PISA voor hoger onderwijs, Europese hogeronderwijsstatistieken. Hoewel een aantal van deze zaken valt toe te juichen, is het te hopen dat de invoering hiervan niet zal leiden tot een dusdanige bureaucratische druk dat instellingen geen tijd meer overhouden om onderwijs aan te bieden.

Voor de AEC is de toekomst in ieder geval glashelder¹: het Bolognaproces kan alleen verder als voor een veel sterkere disciplinaire benadering wordt gekozen. Wég met de bureaucratische procedures waarmee instel-

lingen in veel landen worden beoordeeld door kwaliteitsorganen die niets van de discipline (willen) begrijpen. Wég met de politieke weerstand tegen een disciplinaire benadering van de Europese en nationale kwalificatiestructuren, voortkomend uit de krampachtige belangenbehartiging van nationale overheden en onderwijskoepels. Wég met de discriminatie van het vakgebied muziek door deze in sommige landen geen toegang tot de tweede en derde cyclus te verschaffen. Wég met de stroperige nationale regelgevingen die inhoudelijk interessante *Joint European Programmes* tegenhouden. Wég met de oppervlakkige promotiecampagnes van het Europese hoger onderwijs: buitenlandse studenten zijn geïnteresseerd in inhoud, niet in *European brands*, tulpen of Mozartkugeln – het is de disciplinaire promotie waarin moet worden geïnvesteerd. ★

MARTIN PRCHAL

Directeur AEC

¹ AEC Position Paper 'Towards a Bologna Process of the Disciplines after 2010': www.bologna-and-music.org/policypapers.

Bologna dient bottom-up in handen te worden gegeven van academici en studenten: het Tuningproject is hier een uitstekend voorbeeld van. Alleen dan verdwijnt de weerstand die nog steeds bij veel Europese docenten en studenten bestaat en kunnen we na 2010 verder met het Bolognaproces, geïnspireerd door een hernieuwd elan. Prestissimo!

Association Européenne des Conservatoires, Académies de Musique et Musiques d'Université

Bologna deel II – wat vindt u?

De Bolognadoelstellingen zijn u natuurlijk welbekend. De BaMa-structuur is op orde, ECTS is een feit en van elke opleiding zijn de leeruitkomsten beschreven. Toch? En over een jaar of twee zijn alle 46 landen 'Bolognaproof' (ze zijn in ieder geval goed op weg). De Europese hogeronderwijsruimte is een realiteit!

En dan? Gaat het Bolognaproces gewoon door na 2010, of is alles dan echt geregeld? Bologna na 2010 is natuurlijk een major issue tijdens de ministersconferentie in Leuven en Louvain-la-Neuve volgend jaar. Er liggen genoeg ideeën: over EVC en een leven lang leren, de sociale dimensie in het hoger onderwijs en de verbinding met andere ontwikkelingen, zoals de Europese onderzoeksruimte.

Oproep

In aanloop naar Leuven 2009 wil de Nuffic graag weten hoe de Nederlandse universiteiten en hogescholen denken over het Bolognaproces en het eventuele vervolg hierop. Wat merkt u van Bologna? Wat heeft het uw instelling gekost en wat krijgt u ervoor terug? Wat zijn uw ideeën over de toekomst van de Europese hogeronderwijsruimte? De antwoorden op dit soort vragen brengen we graag onder de aandacht. Daarbij betrekken we ook het ministerie van OCW.

We maken een selectie van instellingen, waar we graag iemand spreken over het instellingsbeleid en de Europese dimensie daarin. Zou u graag tot deze selectie behoren om uw ideeën hierover met ons te delen? Heeft u net een interessant strategisch document hierover gepubliceerd? Laat het ons dan weten. Stuur een e-mail naar Sjoerd Roodenburg, beleidsmedewerker bij de directie Kennis en Innovatie van de Nuffic (sroodenburg@nuffic.nl).

We zien uit naar uw reactie!

Wilt u uw ideeën over een vervolg op Bologna delen met de lezers van Europa Expresse? Wij plaatsen graag uw tekst als ingezonden bericht*. Stuur dan uw bericht naar europaexpresse@nuffic.nl. ★

* De redactie behoudt zich het recht voor inzendingen al dan niet ingekort te plaatsen.

NA-nieuws

Na 8 jaar Nuffic, waarvan 4 jaar 'Europa', neemt Vanessa Lambrecht eind september 2008 afscheid van het Nationaal Agentschap Leven Lang Leren.

www.bologna2009benelux.org

Op de officiële website van het Bolognaproces 200–2009 vindt u onder meer de volgende informatie: een overzicht van de deelnemende landen en organisaties, het werkplan en de actiepunten, de belangrijkste documenten en een overzicht van alle Bolognaseminars. Hieronder een selectie daarvan, en enkele nationale evenementen.

30 sep – 01 okt 2008 <i>Seminar on Third Cycle Degrees</i>	Helsinki
6 – 7 okt 2008 <i>El/ESU Mobility Conference</i>	Lille
14 – 15 okt 2008 <i>Bologna Follow-up Group Meeting</i>	Parijs
4 – 5 nov 2008 <i>Europe, an Area of Student Mobility</i>	Nancy
6 – 7 nov 2008 <i>Conference on Employability</i>	Luxemburg
10 – 11 nov 2008 <i>Equality in a knowledge based society – How to widen opportunities?</i>	Boedapest
27 – 28 nov 2008 <i>European Conference on Qualifications Frameworks</i>	Georgië
1 – 2 dec 2008 <i>Quality Assurance in Transnational Education – from words to action</i>	Londen
11 – 12 dec 2008 <i>Assessment of Prior Learning; Quality assurance and implementation of procedures</i>	Amsterdam
28/29 apr 2009 <i>Ministersconferentie Bolognaproces</i>	Leuven en Louvain-la-Neuve
8 nov 2008 <i>Dag van de Internationale Student, 'Connecting cultures' (www.dis2008.nl)</i>	World Forum, Den Haag
20 nov 2008 <i>Dag van de Europese hogeronderwijsprogramma's 'Europa In!'</i>	World Forum, Den Haag

nuffic

Gratis abonnement voor medewerkers hogeronderwijsinstellingen via www.nuffic.nl/europaexpresse

europa **extra** presse

Europa Expresse is een publicatie van de Nuffic.

Deze publicatie werd gefinancierd met de steun van de Europese Commissie. De verantwoordelijkheid voor deze publicatie ligt uitsluitend bij de Nuffic; de Commissie kan niet aansprakelijk worden gesteld voor het gebruik van de informatie die erin is vervat.

Hoofredactie:
Jef Stapel, Nuffic, afdeling Voorlichting
europaexpresse@nuffic.nl

Redactie en drukwerkcoördinatie:
Nuffic, afdeling NA LLL en afdeling Voorlichting

Eindredactie: Eric Daamen, Nuffic, afdeling Voorlichting

Vormgeving:
Sabrina Luthjens BNO [www.makingwaves.nl]

Druk: Prints en Proms, Rotterdam

Redactieadres:
Nuffic, Postbus 29777, 2502 LT Den Haag
T (070) 426 0261, F (070) 426 0259,
E europaexpresse@nuffic.nl

Hoewel de informatie in deze uitgave met de grootste zorg is samengesteld, kan de Nuffic niet instaan voor het feit dat de gegevens juist en/of volledig zijn.

De informatie kan tussentijds gewijzigd zijn of aangepast. De Nuffic aanvaardt ter zake geen aansprakelijkheid. U wordt daarom geadviseerd om in voorkomende gevallen de juistheid van de informatie zelf te verifiëren.

Het auteursrecht op deze uitgave berust bij de Stichting Nuffic, Den Haag. Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de Nuffic.

Onderwijs en Cultuur